

Türkmen Şair Kerim Gurbannepesov'un Yazması Ağır Düşen Goşgu'su (Yazması Zor Gelen Şiir) Üzerine Anlatıbilimsel Bir İnceleme*

Sema Aslan Demir**

Öz

Şair, çevirmen ve aydın kimliğiyle Sovyet Dönemi Türkmen edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Kerim Gurbannepesov'un (1929-1988) *Yazması Ağır Düşen Goşgu* adlı eseri, 44 dörtlükten oluşan bir öykü-şiiirdir. Şiir, sinema tekniklerini anımsatan etkileyici bir anlatı yapısına sahip olmanın yanı sıra Türkmen halkının ortak toplumsal bilinci olan 'Türkmençilik'le ilgili bilgilere ulaşmayı da mümkün kılar. *Türkmençilik*, Türkmen halkının yaşamını düzenleyen, geleneklerini, ritüellerini, toplumsal ödevlerini ve nasıl gerçek bir Türkmen olunacağıyla ilgili öğretileri içeren değerler sistemidir. İçeriğin etkili şekilde sunulmasını sağlayan bir anlatı yapısına sahip olması, şiiri, anlatıbilim çalışmaları açısından verimli hâle getirmiştir. Bir anlatı metninin, biri öykü/anlam diğeri söylem/anlatı yapısı olmak üzere iki düzlemi vardır. Öyküyle söylemin birlikte incelenmesi, anlamlandırmayı bütünlüklü bir boyuta taşır. Şiirin anlatı yapısının ve anlatı içeriğinin inceleneceği bu makalede anlatıbilimin, dilbilim ve kültürel anlamla bulunduğu disiplinler arası bir çalışma gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Kerim Gurbannepesov, *Yazması Ağır Düşen Goşgu*, anlatıbilim, Türkmençilik, kültürel anlamlar sistemi.

* Geliş Tarihi: 05 Kasım 2020 – Kabul Tarihi: 04 Mart 2021

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Aslan Demir, Sema. "Türkmen Şair Kerim Gurbannepesov'un Yazması Ağır Düşen Goşgu'su (Yazması Zor Gelen Şiir) Üzerine Anlatıbilimsel Bir İnceleme." *bilig*, no. 99, 2021, ss. 181-203.

** Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü – Ankara / Türkiye

ORCID: 0000-0003-1288-7895

semaaslan@hacettepe.edu.tr

Giriş

Şair, çevirmen ve aydın kimliğiyle Sovyet Dönemi Türkmen edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Kerim Gurbannepesov'un (1929-1988) *Yazması Ağır Düşen Goşgu* (Yazması Zor Gelen Şiir) adlı eseri, 44 dördlükten oluşan bir öykü-şiidir. Etkileyici bir anlatı yapısına sahip olan *Yazması Ağır Düşen Goşgu*, içeriği bakımından Türkmenlerin kültürel anlamlar ve değerler sistemi olan *Türkmençilik*'e ilişkin bilgilere ulaşmayı da mümkün kılar. Türkmençilik, Türkmen halkının toplumsal yaşamını düzenleyen, geleneklerini, ritüellerini, toplumsal ödevlerini ve nasıl gerçek bir Türkmen olunacağıyla ilgili öğretilerini içeren düşünce ve değer sistemidir. *Yazması Ağır Düşen Goşgu*'da kişilerinin, Türkmenlerin geleneksel değer ölçüleri açısından olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğuran, toplum tarafından onay görme ya da görmemeye sonuçlanan davranışları, çeşitli 'kültürel anlamlar' üretmektedir. Kültürel anlam; toplumların veya toplumsal ağlarla ilişki içindeki bireylerin, kültür tarafından şekillendirilen ya da kültür açısından değer üreten düşünme ve davranma biçimlerinin oluşturduğu anlam olarak düşünülebilir.

Şiirde, içeriğin sunulmasında kullanılan anlatı yapısı, 'zaman tasarımı' ve 'atmosfer yaratma' gibi unsurlar bakımından dikkat çekicidir. Şiirin bu boyutu, anlatıbilimin konusudur. Anlatıbilim, anlatının, biri öykü (veya anlam), diğeri anlatı yapısı/söylem olmak üzere iki boyutundan söz etmeyi gerekli kılar. Söylem boyutunda, dilbilimsel unsurlar etkindir. *Yazması Ağır Düşen Goşgu*, duygusal atmosferler yaratan ve kültürel anlamların etkili bir şekilde sunulabilmesini sağlayan bir anlatı yapısına sahiptir. Bu öykü-şiiir, sinemayı anımsatan tasarımı (sinematografik tasarımı), anlatı örüntüsü ve kurgusuyla dilbilimsel unsurların, bir anlatı metnini yaratma sürecindeki rolünü ve işlevlerini anlayabilmek için iyi bir örnektir. Öykü-şiiirin anlatı tasarımında dilbilimsel birimler, sinemada hızlı ya da ağır çekimin, yakın ya da panoramik çekimin rolü ölçüsünde işlevsel kullanılmıştır. Şiirde, anlatı hareketinin hızlı ilerlediği bölümlerle yavaşladığı bölümlerde kullanılan dil birimleri aynı değildir. Dil unsurların metin tasarımındaki işlevleri, dilbilgisine dar bir çerçevede değil, metin yaratma süreci bağlamında daha geniş bir çerçevede bakmayı gerektirir.

Şiirin anlatıbilim açısından incelenmesi sırasında, Fransız anlatıbilimci Gérard Genette'in *Anlatının Söylemi* (Narrative Discourse) adlı yapıtında

yer alan *sıra* (order), *süre* (duration) ve *sıklık* (frequency) gibi yöntemsel olgulardan faydalanılacak; bu bağlamda anlatının zaman tasarımına odaklanılmış olacaktır. İncelemeyi derinleştirmek üzere kullanılacak kavramların belirli bir bölümü ise zaman tasarımında yaratıcılığın en üst düzeylere ulaştığı sinemadan uyarlanacaktır. *Yazması Ağır Düşen Goşgu'su*'nun anlatıbilimsel düzleminin inceleneceği bu makalede, söylem özelliklerinin, içeriğinin sunumunda ve duygusal atmosfer yaratmada nasıl işlev gördüğü sorusuna yanıt aranacaktır. Çalışmanın amacı, Türkmen edebiyatının seçkin bir ürünü olan *Yazması Ağır Düşen Goşgu'dan* hareketle bir anlatıbilim incelemesi oluşturmak ve içerikten hareketle Türkmen toplumunun kültürel anlamlar sistemine dair çıkarımlara ulaşmaktır.

Makalede, *Yazması Ağır Düşen Goşgu'su*'nun aktarımı yapılmayacak, yerine her bir epizodun özetlenmesi tercih edilecektir. Şiirler çevrildiğinde (veya aktarıldığında) sözcüklerin yerini başka sözcükler almakta, dolayısıyla şiirin özgün ve biricik sesi, uyak, ölçü vb. özellikleri kaybolabilmektedir (Tellioglu 193, Altay 30, şiirin aktarımı için bk. Arıkan, Kerim Gurbannepesov'un edebî kişiliğiyle ilgili bk. Toz). Makalenin ilk bölümünde, anlatıda zaman tasarımının boyutları ve atmosfer yaratma olguları ele alınacak, ikinci bölümde ise *Yazması Ağır Düşen Goşgu'su*'nun anlatıbilimsel incelemesi yapılacaktır.

Anlatıda Zaman Tasarımının Boyutları

Sıra ve Sürenin Organizasyonu

Kendi katı yasalarınca, tek düze ilerleyen gerçek (ontolojik) zamandan farklı olarak anlatı zamanı; zamanda geriye dönüşlerle ve ileriye atlamalarla, olabildiğince yavaş ya da alabildiğine hızlı ilerlemeyle, zamanın simetrisini bozabilir. Başka ifadeyle, gerçek zamanı (kronos), göreceli insanî zamana (tempus) dönüştürebilir. Kronolojik zamandan farklı olarak anlatı zamanı, hayatımızda inişler çıkışlar yaratan, nabız gibi ritmik atım gösteren farklı olayları, tek bir zamanın türdeş basitliğine indirgemeye meydan okuyarak birçok zaman türüyle hareketlendirebilir (Bíro 20, 26, Onaran 22). Böylece anlatı metninde, kronoloji kırılmaları, yavaşlama, hızlanma gibi zamansal organizasyonlar oluşabilir (Çıraklı 25). Kısacası, gerçek zamandan farklı olarak anlatı zamanı, kronolojiyi takip etmek zorunda değildir. Genette tarafından *analepsis* (geriye atlama) ve *prolepsis* (ileriye atlama) olarak adlan-

dırılan kronolojiye uymayan anlatı hareketleri, çizgisel sıranın değişmesine yani *anakroniye* neden olur (Genette 28, Yazıcı 27, Çıraklı 37, 38). 'Anakroni' anlatı zamanının kronolojik zamanla uyum göstermemesidir (Genette 23). "Anlatı, düzenli akan bir nehir değildir. Nehrin yatağında kesilmeler, kıvrımlar, çatallanmalar, yinelenmeler olabilir. Tüm kıvrımlar, kesilmeler, dönüşler anlatının doyunluğunu gösterir" (Biro 14).

Yazması Ağır Düşen Goşgu incelenirken *geriye atlama* (analepsis) ve *ileriye atlamanın* (prolepsis) yanı sıra *yana atlama* (paralipsis) ve Genette'in kuramında yer almayan ancak ona eklemleyebileceğimizi düşündüğümüz *varsayımsal yana atlama*'dan (hipotetik paralipsis) söz edilecektir. Ayrıca, *paralipsis*'e yükleyeceğimiz anlamın, Genette'in yaklaşımından kısmen farklı olacağı belirtilmelidir. Genette *paralipsisi*, zaman parçasıyla ilgili bir birleşeni yana kaydırma olarak tanımlar (42). Bu çalışmada ise paralipsisle 'şimdi ve burayla eşzamanlı ilerleyen bir başka zaman ve mekân kesitine ('şimdi ve ora'ya) geçiş, yani 'yana atlama' kastedilecektir. 'Şimdi ve burayla eş zamanlı ilerlediği kesin olmayan, ancak olabileceği var sayılan bir zaman kesitine ('varsayımsal şimdi ve ora') geçiş için de *hipotetik paralipsis* yani 'varsayımsal şimdi ve oraya (veya yana) atlama' terimi önerilecektir. Bu tür manevralar, anlatı zamanının tasarlanmasında önemli işlevlere sahiptir.

Genette, *süre* (duration) olgusunu her bir anlatı kesitine/epizoduna ne kadar süre ayrıldığı ile, yani kabaca sayfa sayısı ile ölçer. Örneğin bir tek gün, zamanda geriye veya ileriye atlamalarla genişletilerek bütün bir kitap boyunca anlatılabilir ya da yüzyıllar boyu süren olaylar tek bir sayfada özetlenebilir (90-91). Süre, metnin ritmik tasarımını etkileyerek duygusal atmosferler yaratmada etkili olabilmektedir. Anlatı metnini okurken okuyucunun etkisini hissettiği/alımladığı 'heyecanlı, sıkıcı, boğucu, gerilimli' vb. duygu atmosferlerinin yaratılması, 'süre'nin nasıl planlandığıyla yakından ilişkilidir. Makalede bir şiir inceleneceği için 'süre', kıta sayısı ile ölçülecektir.

Ritim, Tempo ve Türbülans

Ritim, tıpkı sinemada olduğu gibi, bir anlatı kesitine ne kadar zaman ayrılacağı, anlatı kesitinin ne kadar süreceğiyle ilgili biçimlendirici bir tasarım, temel bir formdur. Bir anlatı kesitinden bir sonraki anlatı kesitine geçinceye kadardaki zaman aralığını, sinemada her bir çekim için ayrılan zaman gibi düşünmek mümkündür. Sinemada bu ortalama 4/6 saniyedir. Uzaması

zamanda yavaşlama ve mekânsal/görüntüsel/duygusal ayrıntı getirir. Kısılması ise hızlı bir akışa neden olur (Pearlman 3). Anlatıda ritmik tasarım, duygusal atmosfer yaratabildiği gibi tempoyu da biçimlendirir. Tempo, akışın hızlı veya yavaş olmasıdır (Onaran 69). Bir epizoda ayrılan süre uzunsa tempo yavaşlar, kısaysa hızlanır. Hızlı olması heyecan, aksiyon vb. duygusal anlamlar üretirken yavaş olması gerginlik, sıkıntı vb. atmosferler yaratabilir.

Türbülans ise ritim ve temponun hazırladığı dramatik zirvedir; genellikle uzun süreli kesitlere dayalı ritimlerin ve ağır temponun yarattığı enerji birikmesinden sonra gelir (Bíro). Longacre, öyküleyici metinlerin tek düze ilerlemediğini, metinsel tansiyonun arttığı tepe bulunduğunu belirtir. Metnin dramatik zirveleri aynı zamanda birer dilbilimsel türbülans alanıdır. Öyle ki bu alanlarda, olağan ilerleyen, bilindik yapının dışında farklı bir dilsel yapı kullanılabilir. Bazı eski metinlerin en dramatik noktalarında zaman (tense) değişiminin olduğuna dair tespitler vardır (Longacre 351, Fleischman 77).

Yavaş tempo veya durma derecesinde bir duraklama; gergin bir atmosfer, boğucu bir sakinlik, enerji birikmesi, sabırsızlık ve harekete geçme arzusu yaratarak türbülansı hazırlayabilir. “Tutarlı bir şekilde oluşturulmuş yavaş temponun ardından şimdiye dek bastırılan güçlerin serbest kalışı” türbülansı, yani “iç ya da dış gerilimin kaynama noktasına ulaşması” nı sağlayabilir (Bíro 25). Yüksek zamansal hız ise heyecan yaratır, zamana yönelik tecrübeyi artırırken mekânsal tecrübeyi daraltır (Bíro 53). Anlatı hızının ve temponun yavaşladığı alanları mekânsal genişlikler/tasvirler doldurabilmektedir. Anlatıda tempo ve hızın ayarlanmasıyla ilgili yapılanmanın teknik boyutu dilbilimsel araçlarla sağlanır.

Dilbilimsel Boyut

Anlatıda hızı ve tempoyu istenen biçimde ayarlamak için yapılacak işlemler dilbilimsel araçlarla sağlanır. Metnin zaman tasarımında dilbilimsel unsurlar, hızı ve tempoyu ayarlayan vites görevini üstlenirler. Anlatı metnlerinde frene basılarak akışın hızını yavaşlatan, durma noktasına getiren ya da hızı/tempoyu artıran, türbülansa çıkışı ve çözülmeyi/inişi sağlayan, kısacası metnin teknik boyutunu ayarlayan dilbilimsel araçlar bulunur. Görünüş ve zaman morfemleri, eylemlerin kılış özellikleri ya da kiplik morfemler, metinsel üretimin çeşitli aşamalarında, sinemada kamera açılarının, ritmin, hızlı ya da yavaş temponun yarattığı anlamlara benzer anlamlar üreten tek-

nik birer altyapı unsuru işlevi görürler. Metinde anlatı hareketinin ilerlediği, hızlandığı, ivme kazandığı bölümlerle yavaşladığı, ağırlaştığı veya durma noktasına geldiği bölümlerde kullanılan dilsel birimler aynı değildir. Anlatı metinlerinin zaman tasarımı, anlatıda dinamizm ya da durağanlığın ayarlanmasında, eylemsel zincirin ve anlatı hareketinin oluşmasında, ilerlemesinde ya da farklı şekiller almasında, iletinin bir algı ekseninde (örneğin gerçek ya da gerçek üstü/dışı olarak) sunumunda, kısacası metnin teknik ve anlamsal yapılanmasında kimi dilbilgisel unsurlar başat role sahiptir. Örneğin, öyküleyici söylemde sık kullanılan *-DI* geçmiş zaman eki, eylemlerin $E_1 > E_2 > E_3 > E_4 \dots$ biçiminde zincirlenerek *kurgu geliştirici* diziler hâlinde ilerlemesini sağlar ve bu diziliş, zaman çizgisi üzerinde tempolu bir akışa neden olarak metne dinamizm katar. *-mİş* biçimbirimi ise, yerleşik kullanıldığı masal anlatısı dışında; söylentiye dayalı bilgilerin aktarılmasında, teşhis ve tespit etmelerde kullanıldığı için hızlı bir akışa izin vermez. Aşağıda, özellikle üç dilbilimsel kategori ve bu kategorilerin metnin zaman tasarımıdaki rolü üzerinde durulacaktır. Bunlar *görünüş-zaman*, *kiplik* ve *kılınıştır*.

Türkçede *görünüş-zaman* kategorisi fiil çekim ekleriyle temsil edilir. Görünüş, eylemin ne tür bir bakış açısıyla sunulduğu; başka bir anlatımla, eylemin hangi evresine odaklanıldığıyla ilgili bir kategoridir. Türkçede görünüş kategorisi, eylemin başlangıç ve bitiş sınırları arasına ya da sınır sonrasına yönelen farklı bakış açısı işaretleyicileriyle gösterilir (Johanson, *Türkçede Görünüş*). Örneğin *-mİş* eki, eylemin kritik sınırı aşıldıktan sonraki bir kesitine odaklanmayı sağlar (Johanson, *Viewpoint operators in European languages*), bu nedenle görüntüye gelen eylemin kendisi değil sonuçları, izleridir. Bu özelliği *-mİş*'i sonradan fark etmeler, çıkarımda bulunmalar, başkasından duymalar, kısacası dolaylı bilgiler için elverişli yapar. Dolaylı bilginin, anlatı zincirinde araya girerek akışı kesintiye uğratabilme, anlatı hareketini yavaşlatma özelliği vardır.

Eylemin başlangıç ve bitiş sınırları arasına yönelen görünüş-zaman ekleri olan *-(I)yor*, *-Ar* ve *-mAktA* ise eylem içi bir kesite odaklanmayı sağladıkları için, akışın hızını yavaşlatarak 'şimdi'ye yoğunlaşmaya olanak sağlar. *-(I)yor* ve *-Ar* ekleri 'tarihsel anlatı'da da kullanılabilir (örneğin *geçen hafta hırsız gibi sessizce eve giriyor, her şeyi alt üst ediyor ama aradığını bulamıyor* vb.). Bu tür kullanımlar dramatik etkiyi artırarak gösterime dayalı (mimetik) anlatım oluşturabilmektedir. Mimetik anlatıda olaylar gözün önünde ve

sanki 'şimdi' oluyormuşçasına canlandırılarak ifade edilir (Mimetik anlatı için bk. Sözen 139, M.L Ryan, Dervişcemaloğlu). Yani, anlatının zaman çerçevesi eylem zamanından anlatı zamanına çekilir ve böylece geçmiş daha canlı anlatılmış olur (Fleischman 75, Schiffrin 46).

Üzerinde durulacak bir diğer dilbilimsel kategori ise *kipliktir* (modality). Konuşurun, olay ve durumların gerçek ya da gerçek dışı oluşuna ya da nesnel gerçeklikle ne derece uyduğuna ilişkin bir ayırım yapması ve bu yöndeki kararını, bir tutum olarak konuşmasına/metnine yansıtması, bilgi kipliğiyle (epistemik kiplik) ilişkilidir. Bilgi kipliği, konuşurun/anlatıcının, aktardığı bilginin gerçeklik değerine dair *gerçeklik*, *zayıf gerçeklik*, *varsayım*, *gerçek dışı* vb. tutumlarını yansıtır (Palmer 24, Boye 36). Bu nedenle gerçek ya da gerçek dışı metinsel dünyaların tasarımında kiplik işaretleyicileri etkin rol oynar. Örneğin Türkçede *-(I)yordur*, *-mİştİr*, *-AcAktİr* vb. *-DIr*'la oluşturulan yapılar, varsayıma dayalı içerikler oluşturarak 'düşük derecede gerçeklik' algısı yaratabilir.

Metnin zaman tasarımını etkileyen diğer bir dilbilimsel kategori ise *kılınıştır*. Kılınış, fiilin iç zaman yapısıyla ilgili bir kategoridir (Vendler). Başka bir ifadeyle, fiilin anlamında doğal olarak bulunan zaman içeriğidir. Bütün fiiller iç zaman yapısı bakımından aynı değildir. Bazı fiiller daha uzun bir gerçekleşme sürecine sahipken (*içermek*, *araştırmak* vb.) bazı fiiller anlıktır (*patlamak*, *zıplamak*). Bazı fiiller iç dinamizmden yoksun, durağan/statik bir içeriğe sahipken (*yaşamak*, *bilmek*) bazı fiiller dinamikdir; bu tür fiiller Vendler tarafından faaliyet fiilleri olarak adlandırılır (*koşmak*). Bazı fiiller kritik bir durum değişikliği bildirirken (*ölmek*, *boğulmak*), bazı fiiller bildirmeyebilir (*yürümek*). Bir sürece sahip olan fiillerin bir kısmı kesintisiz bir sürece sahipken bir kısmı tekrarlayan küçük eylem parçalarından oluşabilir (*silkelemek*, *ufalamak*) (Vendler, Johanson, *Viewpoint operators in European languages*, Aslan Demir). Sözü edilen bu özellikler metnin zaman tasarımını etkiler. Örneğin betimleyici/tasvire dayalı söylem tarzıyla oluşturulan metinlerde durağan fiiller daha fazla yer alır. Bu fiillerinin sahip olduğu durağan içerik, anlatıda zamanın hızını yavaşlatır. Okuyucu, ileriye doğru zamansal ilerleme değil sahnenin bir tarafından diğer tarafına mekânsal bir yer değiştirme görür (Smith 20). Faaliyet fiilleri ise dinamik yapısı ile anlatı hareketini artırır. Bu nedenle betimlemelerden çok öyküleyici söylem parçalarında kullanılır.

Dil birimlerinin metin tasarımıdaki bu rolü, belirli anlatım biçimlerinin belirli dil araçlarıyla doğal olarak buluşmasıyla sonuçlanır. Böylece bazı dil birimlerinin öyküleyici söylem, *haber söylemi*, *betimleyici söylem*, *bilgilendirici* ve *tartışmacı/yorumlayıcı söylem* vb. söylem tarzlarını üretmede doğal yatkinları bulunabilir. Metne dilbilgisel stratejiler açısından bakıldığında farklı söylem tarzlarının, farklı dil stratejileriyle doğal olarak buluştuğu görülür (söylem tarzı dil stratejileri ilişkisiyle ilgili bk. Knapp ve Watkins).

Yazması Ağır Düşen Goşgu'nun Anlatıbilimsel İncelemesi

İlk Sekiz Dörtlük: Yavaş Tempo, Gergin Bekleyiş, Genişleyen Zaman

(1) Bütün oba garaşyp dur.
Ýola bakýar hemmeler.
Atasy pýşyrdaýar:
“Geler. Geler. Geler”.	(5) Geldi dürli maşynlar
Gyzyl, sary, ýaşyl, ak.
Geldi garaşylmaýanlar.
Garaşylýan gelenok.
(2) Gelnejesi pýşyrdaýar:
“Gelermikä? Kimbiler...”
Atasy göwünlik berýär:
“Geler-le... hökman geler”.	(6) Göýä pikir hem etmän
Bu güürñler babatda.
Ak guş kimin irkilip,
Ene ýatyr tabytda.
(3) Gök torañňyň saýasynda
Ýüzläp adam dymyp dur.
Çekizeli ak haltadan
Turşy damja damyp dur.	(7) Göterlerne garaşyp dur
Köpi gören ağaç at.
Ene ýatyr üstünde
Giň mañlaýly, agajet.
(4) Ýygnanyşdy babadaşlar,
Içginler hem daşgynlar.
Ne signal bar, ne şowhun
Dymyşyp dur maşynlar.	(8) Şol enäniň ogluna
Garaşyp dur hemmeler.
Geldi tanyş, nätanyş
Geldi şondan öňñeler

Yazması Ağır Düşen Goşgu 44 dörtlükten oluşan bir öykü-şiidir (öykü-şiiir için bk. Çııkla). Sinemayı anımsatan tasarımı nedeniyle *Yazması Ağır Düşen Goşgu*'nun her bir epizodu bir film sahnesi gibi canlandırılabilir. Şiir, bütün köyün, yakın ve uzak akrabasının toplandığı, herkesin yol gözlediği panoramik bir bekleyiş sahnesiyle başlar. İlk sekiz dörtlükte, tek bir mekânda, tek bir 'an'ın, farklı kamera perspektifleriyle çekilmiş görüntüleri vardır. Kameranın aynı olayı/durumu farklı açılardan sunması, içinde bulunan 'an'ı genişletmiş ve derinliği artırmıştır: Köyde, kaldırılacak bir cenaze ve sessiz

bir bekleyiş vardır. Bir 'anne' vefat etmiştir. Defin için şehirden gelecek oğlu beklenmektedir. İlk dörtlüğün üçüncü dizesinde adeta kamera yaklaştırılır ve babayla yengenin fisiltısına odaklanılır; “Babası fısıldar, gelir gelir, gelir”, “Yengesi fısıldar, gelir mi ki kim bilir?”, “Babası teselli verir, gelir elbet, mutlak gelir!”. Üçüncü dörtlükten itibaren köyde bekleyen kalabalık, daha uzak ve panoramik bir açıyla yeniden sunulur: Yeşil kavağın gölgesinde yüzlerce insan toplanmış, beklenmektedir. Ne bir korna sesi ne gürültü vardır. Yalnız ağaca asılı yoğurt torbasından süzülen damlaların ritmik tıptırtısı duyulmaktadır. Birçok araba gelmiştir; kırmızı, beyaz, sarı, yeşil; tanıdık tanımadık herkes oradadır, ancak asıl beklenen gelmemiştir. Cenazenin kaldırılması için 'annenin oğlu' beklenmektedir. Zaman adeta donmuştur; ilerlememekte, içinde bulunulan an, aynı mekânın bir tarafından başka tarafına yönelen, daralıp genişleyen kamera açılarıyla betimlenmektedir. Sabırsız bekleyişe rağmen akmayan zaman, atmosferi gerginleştirmekte, doludizgin koşmak isteyen bir atın zorla dizginlenmesi gibi bir enerji birikmesine neden olmaktadır. Yoğurt torbasından süzülen damlalarının ritmik tıptırtısı ise gerginliği artırmaktadır.

Yazması Ağır Düşen Goşgu'da, zamanın adeta donduğu belki birkaç saniyelik bir kesitin sekiz dörtlüğe yayılması ritmik bir tasarım oluşturmuştur. Bu tür bir ritmik tasarım tempoyu yavaşlatmış ve yavaş tempo, gerginlik ve sabırsızlık gibi duygusal atmosferler yaratmıştır. Ritmin, tıpkı sinemada olduğu gibi, bir anlatı kesitine ne kadar zaman ayrıldığıyla ilgili bir düzenleme olduğu belirtilmişti. Her bir anlatı kesitine ayrılan sürenin uzaması veya kısılmasıyla oluşan ritmik düzen bir anlam doğurur. Aralığın uzaması zamanda yavaşlama, ancak mekânsal ve duygusal ayrıntı sağlar. Kısılmasıysa heyecana, dinamizme neden olur. Bu açıdan ritim, Genette'nin “süre” olgusuyla örtüşür (90, 91). İlk sekiz dörtlükte yalnız birkaç saniyelik bir kesit anlatıldığı için tempo durma derecesinde yavaştır. Atmosfere, fisiltıların eşlik ettiği boğucu bir sessizlik hâkimdir. “Yavaş temponun ağır başlılığıyla sessizlik arasında doğal bir bağıntı vardır. Tinsel dikkat yüksek sesi hoş görmez. Derin sessizlik kayda değer bir yoğunluk gücü doğurur.” (Biro 141).

Yazması Ağır Düşen Goşgu'nun ilk sekiz dörtlüğünde, bu durağan zaman tasarımı nasıl yaratılmıştır? Başka bir ifadeyle yavaş tempo, ileriye doğru eylemsel hareketten yoksunluk, genişleyen şimdiki zaman, gergin bekleyiş vb.yi üreten metnin grameri nedir? Şiirin ilk sekiz dörtlüğünde, zamanın

ilerlemesini durduran dilbilimsel unsurlardan biri, süreklilik bildiren yardımcı fiillerdir. Süreklilik bildiren yardımcı fiiller, eylemin süreğine/devam eden bir kesitine odaklanmayı sağladıkları için bitmişlik okumasına izin vermezler. Böylece şimdiki zaman genişler ve kronolojik ilerleme yavaşlar. İlk sekiz dördlükte, eylemlerin süreklilerini ön plana çıkaran, böylece 'an'a odaklanma imkânını artıran *-p dur-* yardımcı fiilini almış birden fazla fiil vardır: *garaşyp dur* 'bekleyip duruyor' (3 kez), *dymyp dur* 'susup duruyor', *dymyşyp dur-* 'susuşup duruyor' ve *damyp dur* 'damlayıp duruyor'. Süreğe bu şekilde yoğun odaklanma, akışın yavaşlamasına neden olmuştur. Genişleyen ve yoğunlaşan şimdiki zaman, durağanlık/devinimsizlik; ilerlemek isteyen ancak bir türlü ilerlemeyen zamanın yarattığı gerilimle sunulmuştur.

Bu atmosferi yaratan ikinci dilbilimsel unsur ise görünüş-zaman ekleridir. Şiirin ilk sekiz dördlüğünde, eylemlerin başlangıç ve bitiş sınırları arasında yani süreğine odaklanan görünüş-zaman ekleri kullanılmış, böylece tempo yavaşlatılmıştır. Bu epizotta Türkmencenin sınırlararasılık bildiren görünüş-zaman eki *-ýAr (-Iyor)*'a denk bir biçimbirim 4 kez (*pyşyrdajyar* 'fıslıyor' 2 kez, *göwünlik berjyar* 'teselli veriyor', *bakjyar* 'bakıyor'), olumsuz sınırlararasılık eki *-Anok (-mIyor)* 1 kez (*gelenok* 'gelmiyor') kullanılmıştır. Bu kullanımlar zamanın 'an'da yoğunlaşmasına neden olmuş, böylece ilk sekiz dördlük, zamansal ilerlemeden yoksun bırakılmıştır.

9-16. Dördlükler: Paralel/Koşut Zamanlar

(9) Ol henizem gelenok.
Meger, häzir ýoldadyr.
İň söygüli ulagy
Samolýot däl, «Wolgadyr».

(10) Ýöne weli uçuryandyr
Samolýota deñeçer.
Şondan yza-ha galmaz,
Onarsa öne geçer.

(11) Ol henizem gelenok...
Meger, häzir ýoldadyr.
Ýa-da iki eli hem
Ullakan stoldadyr.

(12) Tüweleme, uly adam
Bolup gitdi indi ol.
Ýany bolsa has ullakan
Bir stula mündi ol.

(13) «Sypaýmasyn birden!» diýip,
Oturandyr ýapyşyp.
Owadanja gelinler
Çaý çekýändir çapyşyp.

(14) Üýtgeşikdir önündäki
Kişmiş, kemptut, sokolad.
Ýa gök çayyn humaryna
Ýazýandyr bir doklad.

(15) Ýok, ýok, özi doklad ýazmaz,
Ýazýandyrlar başgalar.
Ýaranjanlar her sözüne
Ellerin çarpyşarlar.

(16) Ol bolsa özi ýazýan dek
Gülümsirär, ýylgyrar.
Ýazanlar onun deregne
Utanjyrar, ýygrylar.

İkinci sekiz dörtlükte (9-16. dörtlükler), şimdiki zaman/içinde bulunan 'an' başka bir yöntemle, paralel/koşut zamanlarla genişletilmiştir. Bu koşut zamanlar, 'an'la eşzamanlı ilerleyen gerçek zaman kesitleri olarak değil, 'an'la eşzamanlı ilerleme olasılığı bulunan 'varsayımsal zaman kesitleri' olarak kurgulanmıştır. Böylece ileriye doğru zamansal ilerlemeden çok yatay zamansal genişleme biçiminde bir anlatı hareketi oluşturulur. Yatay eylemsel hareket şimdiye koşut, varsayıma dayalı şimdilere doğru gerçekleştiği için 'an' daha da genişler. Bu tür varsayıma dayalı zamanlara geçiş için, Genette'nin *paralipsis* teriminden esinlenilerek (42) 'hipotetik paralipsis' ('varsayımsal şimdi ve ora'ya atlama) teriminin kullanılacağı belirtilmişti. 'Varsayımsal şimdi ve ora'ya atlanarak anlatılan olaylar, kesin olmayan ancak olma ihtimali bulunan olaylardır. "Şimdi, zamansal olarak tek bir çizgiye değil, birbirine paralel ilerleyen birden çok zaman kesitine işaret edebilir. Çoklu (paralel, kesişen) katmanların var oluşu 'şimdi'yi genişletmektedir" (Bíro 26, 29).

İkinci sekiz dörtlükte varsayıma dayalı iki ayrı kurgudan söz edilir. 9. ve 10. dörtlüklerde yer alan ilk varsayımsal dünya şöyledir: "Cenazeye beklenen oğul henüz gelmemiştir ama (belki) şimdi yoldadır. En sevdiği aracı uçak değil, Volga'dır (Sovyetler Birliği döneminin klasik arabası). Ancak, uçaktan geri kalmayacağı gibi çabalasa öne bile geçebilecektir." Bu ilk varsayımsal dünyanın dâhil edilmesiyle şimdinin katmanları çoğaltılarak 'an' genişletilmiştir. 11. dörtlükten itibaren, ikinci bir varsayımsal dünya gösterilir: "Oğul belki de hiç yola çıkmamıştır, iki eliyle büyük bir makam masasına yapışmış oturuyordur. O bir bürokrattır ve yenilerde mevki alıp daha da yükselmiştir. Elinden kaymasın diye koltuğuna yapışmıştır. Yönetiminde çalışan güzelce gelinler, kızlar çay getirip götürmektedir. Önündeki kuru üzüm, şeker, çikolata bir başkadır, yeşil çayın keyfiyle dosyalar yazıyordu. Etrafındaki

yalakalarsa her sözünü alkışlıyordu. Aslında, kendi de yazmıyor, başkalarına yazdırıyordu, o da kendisi yazmış gibi gülümsüyordu. Dosyayı onun yerine yazanlarsa utanıp sıkılıyordu.”

Şiirin 9-16. dörtlüklerinde kurgulanan varsayımsal dünyaları inşa eden dil-bilgisel araçlar bilgi kipliği (epistemik kiplik) bildiren eklerdir. Bilgi kipliği, konuşurun/anlatıcının, bilginin gerçeklik değerine ilişkin tutumuyla ilgilidir. Bu tutumlar kesinlik, zayıf kesinlik, olabilirlik, şüphe, imkânsızlık vb. farklı derecelerdeki gerçeklik düzeylerine işaret edebilir (Boye). Böylece metin düzeyinde gerçek ya da varsayımsal dünyalar inşa edilebilir. Şiirin 9-16. dörtlüklerindeki varsayımsal dünyaların anlatımında, epistemik kiplik işaretleyen –ýAndır (-yordur) 4 kez (*uçurýandyr* ‘uçuruyordu’, *ýazýandyr* ‘yazıyordu’, *ýazýandyrlar* ‘yazıyorlardır’, *çekýändir* ‘çekiyordu’), *-Andır* (-mıştır) 1 kez (*oturandyr* ‘oturmuştur’) ve *-Dır*, varsayım bildirmek üzere 3 kez kullanmıştır (*ýoldadyr* ‘yoldadır’ 2 kez, *stoldadyr* ‘masadadır’).

Yirmi Yıl Öncesine Dönüş: Kritik Geriye Atlamalar

(17) Ýigrimi ýyl mundan ozal
Gutarypdy bir WUZ-y.
Ony ona gutardan hem
Tabytdaky ezizi.

(18) Güýzde pagta ýygypdy.
Gyşda körek çöpläpdi.
“Oglum ullakan okuwda!”
Buýsanç bilen gepläpdi.

(19) Howdan gurdy, gazy gazdy
Laýa batyp dzyyndan.
Ýygnanjasyn lükgeläp
Ibererdi zzyndan.

(20) Ogly üçin ak mütgelden
Bir haltajyk tikindi.
Üçlugini, manadyny,
Saýysyny, köpügni

(21) Artdyranja puljagazyn
Atdy şonun içine.
Şeýle-şeýle kyrk ýaşynda
Ak çozupdy saçyna.

(22) Ogly okuwyn gutardy.
Ene dertläp ýykyldy.
Ol şonda sypap otyrды
Bir gözelin çokulny.

(23) Dakýardy enäň pulundan
Her barmagna bir ýüzük,
Gulagyna teneçir,
Bilegine bilezik.

(24) Söýüşdi, gujaklaşdy.
Paýtagtdan jaý tutundy.
Enesinden utanmady,
Ene ondan utandy.

(25) Ene kâte paýtagta
Gezmäge gelen wagty,
Gelni diýdi: “Ýök etsene
Bu porsy garabagty!”

(26) Ogly diýdi: “Ýakymysyz
ysyn bar-la, jan eje.
Bu eýýamda arassa
Bolmaly myhman, eje!”

(27) Ene diýdi: “Wah, jan ogul,
Her nije porsasak-da,
Ulalansyn, ýetişensin
Şu porsuja gujakda...”

(28) Sonra bolsa uzak gije
Ýorganynda aglardy.
Daňyň atarna mähetdel,
Ota tarap ylgardy.

(29) Şeýle-şeýle günler ötdi,
Aýlar ötdi nobatly.
Edeni şowuna boldy.
Durmuş ony aýnardy.

(30) Her sözünde bir oyun,
Her elde bir desmaly
Bir yyl bäri saklap otyr
Has uly bir stoly.

(31) Bu gün bolsa enesi
Amanadyn tabşyrdy...
Gelen telegrammany
Stolunda ýygşyrdy.

(32) Ony aýalyndan başga
Görkezmedi hiç kime.
Är-heleý karara geldi:
“Barsak bor-la üçüne!”

Şiirin takip eden 16 dördlüğünde (17-32. dördlükler) iki kritik geriye atlama (analepsis) vardır. İlk analepsisle yirmi yıl öncesine, oğulun bir yüksek okuldan (WUZ, Sovyet eğitim sisteminde yüksek okul) mezun olduğu zaman kesitine dönülür: “Bundan yirmi yıl önce bir yüksek okuldan mezun olmuştur, ona okulu bitirtense tabuttaki azizidir (annesidir)”. Yirmi yıl öncesine yönelen bu ilk geriye atlama referans alınarak ikinci bir analepsisle daha geriye, annenin, oğlunu okutmak için verdiği mücadeleye dönülmüş ve olaylar o noktadan ileriye doğru ‘şimdi ve buraya’ getirilmiştir.

Bu 16 dördlükte, arka plan bilgisi vererek kurgu ve kişiler derinleştirilmiş, anne ve oğulun kişisel tarihi anlatılmıştır: “Anne, oğlunu şehirde okutabilmek için çok çalışmıştır. Güzün pamuk toplamış, kışın pamuk kozası ayıklamıştır, ‘oğlum yüksek okulda’ diye gururlanmıştır. Kuyu vurmuş, kazı kazmış, dizine kadar çamura batmıştır. Kazandığı bütün parayı oğluna yollamıştır. Oğlu için beyaz bezden bir kesecik dikmiş, üçlüğünü, manatını (Türkmen para birimi), irili ufaklı bütün parasını içine koymuştur. Böyle böyle kırk yaşında saçına aklar dolmuştur. Oğlu okulunu bitirince bir kıza sevdalanır, annesinin parasıyla ona bilezik, küpe, yüzük alır, başkentten ev tutar. Anne ara sıra oğlunu görmeye gittiğinde gelin rahatsız olur, çünkü

annenin ekşimsi bir kokusu vardır. Kocasına 'Kovsana bu kokan kara bah-tı' der. Oğul ise 'Kötü bir kokun var can anne, bu devirde misafir temiz olmalı anne.' diyerek annesini uyarır. Anne, 'Vah can oğul, her nasıl ekşi koksak da büyüdün, yetiştin sen bu kokulu kucakta' der, yorganı başına çekip bütün gece ağlar, tan atar atmaz köye dönmek için trene koşturur. Böylece günler, aylar geçer, oğulun yıldızı parlar, işleri yolunda gider, felek onu şımartır, makam mevki sahibi eder. Her sözünde bir oyun, her elinde bir mendil... Bir yıldan beri daha da yüksek bir makamda oturmaktadır. Bu günse annesi 'emanetini teslim etmiştir'. Oğul gelen telgrafı masasının gözüne saklar, karısından başka kimseye göstermez. Karı koca karara gelirler ve 'üçüne gitsek de olur' derler. Yirmi yıldan fazla bir geçmişin bugüne ulaştırıldığı son iki dörtlükte duygusal tırmanış artar, türbülans yaklaşır. Bin bir emekle yetiştirilen oğul, annesinin cenazesine gitmemekte, ana-atası için yas tutmayı, köklerine sahip çıkmayı imajına zarar verecek bir zaaf olarak görmektedir. Ona göre ideal bir Sovyet adamı böyle davranmalıdır. Yaptığı eylemler, bireysel seçimleri ve duygusal ihtiyaçlarıyla şekillenmemelidir; kişiliğini, kolektifin bir parçası olarak tecrübe etmelidir. "Homosovyetikus'un bileşenleri olan sistem için çalışma, güç ve saygınlık arzusu" (Tyszka) onda vücut bulmuştur. Oğul, gözleri kültürel hafızasına kapanan, "kendi varlık alanındaki değerlerin sesine kapalı olan mankurt tipini" (Korkmaz) anımsatır. Türkmen kimliğinin temel unsurlarından biri olan ve Türkmenlerin ilişkilerini, inançlarını, davranışlarını düzenleyen, "Türkmen halkının kemiklerine sinerek" (Aşyrow) bugüne kadar ulaşan Türkmençilik'e göre ana atayı saymak çok önemlidir. Bu anlayış, *Ata-enesini tanamadık, tañrısını tanamaz* (Anne babasını tanımayan tañrısını tanımaz), çaganın iki tañrısı bardır, biri göktedir beylekisi de ata-enesidir (Çocuğun iki tañrısı vardır, biri göktedir diğeri de anne babasıdır), *ata-enäniñ bahası bolmaz, kümüş-gızılıñ könesi* (Anne babaya değer biçilemez, altın gümüşün eskisi olmaz) gibi Türkmen atasözlerine de yansımıştır (Ylyasova 159, Sahadeo ve Zanca 269). Anne imgesi, öze dönüşü, yabancılaşmaktan kurtuluşu temsil etmektedir (Korkmaz 55). Bu nedenle oğulun, annesinin cenaze ritüeline katılmaması hem kimlik ve aidiyetle hem de kültürel sadakatle ilgili anlam üretir. Kültürel sadakatin yüksek olması, geleneklerin devamlılığını ve uzun ömürlü olmasını sağlayarak kültürel bilgi kaybını engeller (Charbonneau 2, 10). Oğulun, kültürüne yabancılaşması ve sadakatsiz tutumu ise kimlik kavramıyla ilişkilidir. Ölüm ve ölüm etrafında gerçekleştirilen ritüeller kimlik aidiyetini güçlendirir, kül-

türün devamlılığını sağlar (Sağır 98). Ancak oğul artık şehirli olmuş, kültürel kimliğine yabancılaşmıştır. Sovyet eğitim sisteminde okumuş, yükselmiş, büyük bir bürokrat olmuştur. Dâhil olduğu yeni toplumsal ağlar, sosyal sermayesini artırmıştır. Bu nedenle sistemden elde ettiği faydaları kaybetmek istememektedir.

Şiirin 17-32. dörtlüklerinden oluşan bu epizodunda 20 yıl öncesine dönüş, *-İpdI (-mİstI)* biçimbirimiyle gerçekleştirilmiştir. Geriye atlamanın başladığı 17. dörtlüklerde *-DI* yerine *-İpdI'nın* tercih edilmesi, dönülen zaman kesitine psikolojik yoğunluğu artırmıştır. Bu yoğunlaşma imkânı, *-İp'*ın (*-mİş*) 'teşhis etme'lere yatkın doğasından kaynaklanır (*gutarypdy* 'bitirmişti', *ýgygpydy* 'toplamıştı', *çöpläpdi* 'toplamıştı/ayıklamıştı', *gepläpdi* 'konuşmuştu'). 19. dörtlükten itibaren 20 yıl öncesinden 'şimdi'ye doğru ilerlemeyse *-DI* biçimiyle gerçekleştirilmiştir (*gazdy* 'kazdı', *tikindi* 'dikti', *atdy* 'atdı', *gutardy* 'bitirdi', *ýjkyldy* 'yıkıldı', *gujaklaşdy* 'kucaklaştı', *utandy* 'utandı', *diýdi* 'dedi', *ötdi* 'geçti', *boldy.*' oldu', *aynatdy* 'şımarttı' vb.). Tarihsel anlatı için elverişli olan *-DI* biçimbirimi, ileriye doğru eylemsel hareketi sağlayarak tempoyu hızlandırmış, yeni bir ritim yaratmıştır. Eylemlerin kurgu geliştirici diziler hâlinde ilerlemesini sağlamıştır. Zaman çizgisi üzerinde tempolu bir akış gerçekleşmiştir. Bu hız artışı, türbülansa doğru tırmanmaya da olanak sağlamıştır.

-DI biçimbirimi, eylemleri tamamlanmış bir bütün olarak sunabildiği için özetleme için elverişlidir. 'Özetleme'de söylem, söylem zamanının öykü zamanından uzun olduğu 'esnetme'den farklı olarak, anlatılan olaylardan kısa sürer (esnetmeyle ilgili bk. Chatman 62, 66). Birkaç gün, ay ya da yıl süren olaylar birkaç paragrafta anlatılabilir (Genette 94). Böylece şiirde, yirmi yıldan uzun süren olaylar 14 dörtlükte özetlenebilmiştir. Bu kesitte yer alan *-DI* temelli diğer anlatı birimleri ise (*ibererdi* 'gönderirdi', *aglardy* 'ağlardı', *dakýardy* 'takıyordu' *syapap otyrdy* 'okşuyordu' *ylgardy* 'koşardı' vb.) özetlemeyi "yineleme" bağlamında gerçekleştirmiştir. Genette, tekilci anlatıdan farklı olarak yinelemeli anlatıyı, 'n kere olmuş bir şeyin bir kere' anlatılması olarak tanımlar. Yinelemeli anlatıda, belli sayıda tekil birimden oluşan olay dizileri, kendi tezahürlerine özgü biriciklikleri dışarıda tutularak tek kerede anlatılır (bk. *sıklık* (frequency), 115). Şiirde *ýArdI (-yorddu)* ve *-ArdI (-ArdI)* biçimbirimleri, geçmişte tekrar eden eylem parçalarından oluşan dizileri tek kerede anlatmaya, yani 'n kere olmuş bir şeyi bir kere'de söylemeye imkân

sağlamıştır. Söz gelimi 19. dörtlükteki ýygnanjasyn lükgeläp ibererdi yzynydan “Birikimini toplayyp gönderirdi peşinden.” cümlesinde ‘para gönderme’ eylemi birçok kere (n kere) gerçekleşmiş (ki her bir tekil ‘gönderme’ işinin diğeriyle tıpatıp aynı olduğunu söylemek zordur, çünkü her birinin kendine özgü tezahürü vardır), ancak tek kere ifade edilmiş, özetlenmiştir. Son iki dörtlükte ise (31-32. dörtlükler) kronoloji, ‘şimdi’ye (içinde bulunulan güne) ulaştırılmıştır.

Türbülans ve Çözülme

(33) Bütün obaň gözi ýolda.
Garaşyp dur hemmeler.
Atasy pyşyrdaýar:
“Geler, gelir, gelir”.

(34) Gelnejesi pyşyrdaýar:
“Gelermikä! Kim bilir!”
Ene-de misli gozganýar:
“Geler balam, gelir, gelir”.

(35) Onýança-da “Gelyär!” diýip,
Ardyndy bir ýaşuly.
Görüňdi ýaşyl meýdanda
“Wolgalaryn” ýaşyly.

(36) “Geler diýdim ahbeti!”
Bir daýandy atasy.
Gara-köýük ýüzünün
Artyp gitdi ýagtysy.

(37) Onýança-da ýaşyl “Wolga”
Aşak indi ýapydan.
Geljek adamyn deregne
Şofýor çykdy gapydan.

(38) “Şu gün gelip biljek däl.
Gyssagly bir iş çykdy...”
Birden ataň gözlerinden
Iki çogdam ýaş çykdy.

(39) Ýetmiş ýaşyn içinde
Aglamadyk ol goja,
Gözýaşyny süpürdi-de,
Bir ýylgyrды çalaja.

(40) Ol ýylgyryş ömürbaky
Çykmaz menin ýadymdan.
Beýle aýylganç ýylgyryş
Görmändim men adamda.

33-40. dörtlüklerde, şiirin başındaki bekleyiş sahnesine dönülür. Böylece bekleyiş anı, yana ve geriye atlamalarla genişletilmiş, zaman yavaşlatılmış; genişleyen ancak geçmek bilmeyen zamanın yarattığı gerginlik ve enerji birikmesi türbülansı hazırlamıştır: “Bütün köy beklemektedir, herkesin gözü yoldadır. Babası fısıldar, ‘gelir gelir, gelir’; yengesi fısıldar, ‘gelir mi ki kim bilir.’ Anne ise ‘gelir yavrum, gelir’ dercesine kıpırdandır gibidir. Ve nihayet tepede, beklenen araba görünür. Arabayı gören bir yaşlı ‘İşte geliyor!’ diyerek seslenir. Yeşil meydanda ‘Vulgaların yeşili’ belirivermiştir. Sessizlik dağılır, babası ‘Ben demiştim!’ diyerek doğrular. Kara yanık yüzü aydınla-

nır. Tam da bu an, biriken enerji ve gerilim tepe noktaya ulaşmıştır. Yeşil Volga yokuştan aşağı iner. Biriken enerji boşalmaya başlar. Çünkü arabadan, oğul yerine şoförü çıkar, 'Bu gün gelemiyor, acil bir işi çıktı!'. O an babanın gözünden iki damla yaş çıktı. Yetmiş yaşının içinde ağlamayan o koca, gözyaşını sildi de gülümsedi hafifçe." Anlatıcı, sonraki dörtlükle olay akışını keserek araya girer: "O gülümseme ömür boyu hiç çıkmadı aklımdan, böyle acı gülümsemeyi görmedim ben kimsede."

Oğulun, annesinin cenazesine katılmayarak makamını, sistemin parçası olarak işgal ettiği mevki korumayı tercih etmesi; annesinin 'üçüne' gitmeyi yeterli görmesi, Türkmenlerin toplumsal bilinç ve anlayışına uygun bir davranış değildir. Oğul, kültürel kimliğine yabancılaşma (anomi) yaşamaktadır. Yabancılaşma, toplumsal bilinç zayıfladığında bireyin, neyin uygun olduğuna karar verememesi, neyi ölçü alacağını bilememesidir. Genellikle roller ve aidiyetler arasındaki çatışma nedeniyle oluşur (Besnard 180, M. Ryan 15, 115). Toplumsal bilinç ise ortak ahlakı, inançları ve kuralları temsil ederek bireyleri yabancılaşmadan korur. Türkmenler için bu bilinç 'Türkmençilik'tir. Türkmenler, Sovyetler Birliği döneminde dahi, Türkmen halkının geçmişten getirdiği tecrübelerine dayanan ve kültürel kimliklerinin önemli bir parçası olan Türkmençilikten kopmamıştır. "Geçtiğimiz yüzyıl boyunca Türkmen aydınları, Türkmençilik düşüncesini, dâhil oldukları farklı kültür dairelerine (sırasıyla İslami, Rus ve Batı) eklememenin yollarını aramışlardır" (Clement 29). Edgar, Türkmenlerin "Sosyalizmi ve Sovyet sınıf sistemini dahi kendi kültürel bağlamları içinde yorumladıklarını" belirtir (10). Başka bir anlatımla Türkmenler, Sovyetler Birliği döneminde de kültürel kimliklerini korumanın yollarını aramışlardır.

Şiirin 33-40. dörtlüklerinde, babanın duygu dünyası kültürel psikolojiyle ilgili çıkarımlara izin verir. Kültürel psikoloji; sevinme, üzülmeye, kızma, utanma, alınma, mahcubiyet gibi duyguların yaşanma ve hissedilme şeklinin, salt bireysel olmadığına; birey psikolojilerinin inşasında, kültür tarafından biçimlendirilen yönlerin de bulunduğuna işaret eder (Rather 207, Shweder 73). Şiirde babanın iki ayrı davranışı, kültürel psikoloji açısından anlamlıdır. İlki, bir yaşlının "İşte geliyor!" diye seslenmesi ve yeşil meydana 'Volgaların yeşili'nin belirivermesiyle arkalanması, kara yanık yüzünün aydınlanmasıdır. Mahcubiyet ve üzüntüyle çöken omuzları bu haberle doğrulmuş; oğlunun toplum tarafından onaylanacak olması onu rahatlatmıştır. Ancak

arabandan, oğlu yerine şoförü çıkmıştır. Bu sırada babanın gözünden çıkan iki damla yaş ve yüzünde beliren acı gülümseme, bireysel duygu durumuyla olduğu kadar kültürel psikolojiyle de ilgili olmalıdır.

(41) Göterdiler enäniň
Ak guş ýaly tabydyn.
Ýaz şemaly ykjadty
Üstündäki mawudyn.

(42) Salladylar çukura
Ak saçly bir dünýäni.
Içki öýün gapysyna
Etilende enäni

(43) İki omzuny diräp
Çukuryn ernegine,
Hiç giresi gelmedi
Öz girmeli öýüne.

(44) İn sonkuja pursatda-da
Öz ogluna garaşdy.
Ýazsamam ýazdym weli,
Agyr düşdi bu goşgy.

41-44. dörtlüklerde türbülans sonrası çözülme başlamış, zirveden yokuş aşağı hız kazanılarak inişe geçilmiştir. Anlatı hızla sona yaklaşır: “Annenin ak kuş gibi olan tabutunu kaldırırlar, bahar rüzgârı, üstündeki örtüyü kıpırdattır, ak saçlı dünyayı çukura indirirler, iç evin kapısına koymak istediklerinde anne iki omzuyla direnir. Son ana kadar oğlunu beklemektedir.” Anlatıcı, “yazmasına yazdım ama zor geldi bu şiir” diyerek sözlerini bitirir. Anlatıyı sona yaklaştıran çözülme bölümünde tempo, yokuş aşağı inişin etkisiyle, kendiliğinden ivmelenmiştir. Bu tür bir hızı yaratmada en elverişli zaman eki *-DI*’dir. *-DI*, tempoyu hızlandırarak zirveye tırmanışı sağladığı gibi türbülans sonrası çözülmeyi ve zirveden hızlıca inişi de sağlamıştır. Öyle ki 41-44. dörtlüklerde *-DI* dışında başka bir zaman eki kullanılmamıştır: (*göterdiler* ‘kaldırdılar’, *ykjadty* ‘kıpırdattı’, *salladylar* ‘salladılar’, *garaşdy* ‘bekledi’, *agyr düşdi* ‘zor geldi’).

Sonuç

Ünlü Türkmen şair Kerim Gurbannepesov’un *Yazması Ağır Düşen Goşgusu*, Türkmen toplumunun ortak bilinci ve değer öğretisi olan *Türkmençilik*’le bağlantılı içeriğiyle, Türkmen toplumunun kültürel anlamlar sistemine yönelik bilgiler sunar. Şiir, anlatı yapısı bakımından dikkat çekicidir. 44 dörtlükten oluşan bu öykü şiir, her bir anlatı kesitinin kaç dörtlük boyunca sürdüğü, yani ‘süre’nin organizasyonu bakımından 8+8+16+12 biçiminde 4 temel anlatı düzeyinden oluşmuştur. Bu anlatı düzeyleri ya da sahneler ‘sıra’nın organizasyonu bakımından; ‘şimdi ve burası’ + varsayıma dayalı şimdi ve orası [varsayıma dayalı şimdi ve orası 1. olası dünya+ varsayıma

dayalı şimdi ve orası 2. olası dünya] +20 yıl geriye atlama ve geçmişten şimdiye dönüş + şimdi ve burası biçiminde temsil edilebilecek bir yapıya sahiptir. Sıra ve sürenin organizasyonu, epizotların bölümlenip duygusal anlamlar üretecek şekilde düzenlenmesi, şiirin sinemayı anımsatan kurgusunu oluşturmuştur. *Yazması Ağır Düşen Goşgu*'da kurgu, sinemada olduğu gibi anlatı parçalarını seçme, bir anlam üretecek şekilde yeniden dizme, uzunlukları/süreyi belirleme, böylece ritim, tempo ve türbülansı ayarlama, şiire özgü atmosferi yaratma faaliyetleriyle gerçekleştirilmiştir. Şiirde kullanılan anlatıbilim yöntemleri, duygusal atmosferler yaratarak bir anneye ait cenaze ritüelinin ve kimlik çatışmasının etkili biçimde sunulmasını sağlamıştır.

Şiirin dikkate değer bir özelliği, ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserinde olduğu gibi, bir evlat üzerinden örtük bir "Sovyet adamı" (homosovieticus) eleştirisi yapması, öze dönüşü 'anne' motifiyile imgelemesi ve düşünsel boyuta, etkili bir şiirin sağlayabileceği duygusal atmosferlerin eklenmesiyle insanî duyguları en derinden yakalamasıdır. Şiirdeki ritmik tasarım, sıra ve sürenin düzeni, dil araçlarının tasarım sürecindeki etkili kullanımı; ön plandaki insanî duygu ile arka plandaki kimlik çatışmasının, sanatın içinde en doğal hâliyle ve şiirsellikten taviz verilmeden sunulmasına imkân sağlamıştır.

Kaynaklar

- Altay, Ayfer. "Şiir Çevirisinde Çevrilemeyenler." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, no. 18/1, 2001, ss. 29-43.
- Anıkan, Metin. "Kerim Gurbannepesov'un Ölümünün 20.Yılı Anısına: Hayat Hikâyesi ve Şiirleri." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, no. 8/1, 2008, ss. 17-29.
- Aslan Demir, Sema. "Türkmencede Kılınış İşlemcisi Olarak Art-fiiller." *Türkbilig*, no. 26, 2013, ss. 67-90.
- Aşyrow, Orazgeldi. "Nesil Terbiyesiniñ Taryhy Kökleri." 05.23.2019, <https://serhetabat-dovletabat.gov.tm/makala/5109>.
- Besnard, Philippe. "Anomie and Fatalism in Durkheim's Theory of Regulation." *Emile Durkheim: Sociologist and Moralist*, ed. Stephen P. Turner, Routledge, 1993, pp. 163-186.
- Bıro, Yvette. *Sinemada Zaman: Ritmik Tasarım; Türbülans ve Akış*. Doruk, 2011.
- Boye, Kasper. *Epistemic Meaning: A Crosslinguistic and Functional-Cognitive Study*. De Gruyter Mouton, 2012.

- Charbonneau, Mathieu. "Understanding Cultural Fidelity", 2018, <https://mathieu-charbonneau.files.wordpress.com/2018/08/charbonneau-2018-bjps-preprint.pdf> (Erişim: 05.11.2020).
- Chatman, Seymour. *Öykü ve Söylem*. Çev. Özgür Yaren, De Ki Yayınları, 2009.
- Clement, Victoria. *Rewriting the Nation: Turkmen Literacy, Language, and Power, 1904-2004*. Doctoral Dissertation. Ohio State University, 2005.
- Çıkla, Selçuk. "Şiir ve Hikaye Çerçevesinde Oluşan İki Tür: Muzum Hikaye ve Öykü Şiir." *Türklük Bilimi Araştırmaları*, no. 25, 2009, ss. 51-85.
- Çıraklı, M. Zeki. *Anlatıbilim: Kuramsal Okumalar*. Hece, 2015.
- Dervişcemaloğlu, Bahar. *Anlatıbilimine Giriş*. Dergâh Yayınları, 2014.
- Edgar, A. Lynn. *Tribal Nation: The Making of Soviet Turkmenistan*. Princeton University Press, 2004.
- Fleischman, Suzanne. *Tense and narrativity: From medieval performance to modern fiction*. University of Texas Press, 1990.
- Genette, Gérard. *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Cornell University Press, 1983.
- Genette, Gérard. *Anlatının Söylemi: Yöntem Hakkında Bir Deneme*. Çev. Burak Aydar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- Johanson, Lars. "Viewpoint operators in European languages", ed. Östen Dahl, *Tense and aspect in the languages of Europe*, Mouton de Gruyter, 2000, pp. 27-187.
- Johanson, Lars. *Türkçede Görünüş*. Çev. Nurettin Demir, Grafiker Yayınları, 2016.
- Knapp, Peter, and Megan Watkins. *Context-text-grammar*. Broadway Text Productions, 2007.
- Korkmaz, Ramazan. "Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kaostan Düzene Ev/ Anne ve Çevre/Dünya İzleği." *bilig*, no. 9, 1999, 53-63.
- Longacre, Robert E. *Anatomy of Speech Notions*. De Ridder, 1976.
- Onaran, Âlim Şerif. *Sinemaya Giriş*. Agora Kitaplığı, 2012.
- Palmer, Frank Robert. *Mood and Modality*. Cambridge University Press, 2001.
- Pearlman, Karen. *Cutting Rhythms: Shaping the Film Edit*. Elsevier, 2009.
- Rather, Carl. "Macro Cultural Psychology." *The Oxford Handbook of Culture and Psychology*, ed. Jaan Valsiner, Oxford University Press, 2012, pp. 207-240.
- Ryan, Marie-Laure. "Introduction." *Narrative across Media: The Languages of Storytelling*, ed. Marie-Laure Ryan, University of Nebraska Press, 2004.
- Ryan, Michael. "Anomie." *Encyclopedia of Social Theory*, ed. George Ritzer. Sage Publications, 2005, pp. 16-17.
- Sağır, Adem. "Ölüm, Kültür ve Kimlik: Iğdır Ölü Bayramı ile Meksika Ölü Günü Örneği." *Millî Folklor*, no. 98, 2013, ss. 125-137.

- Sahadeo, Jeff, and Russell Zanca. *Everyday Life in Central Asia*. Indiana University Press, 2007.
- Schiffrin, Deborah. "Tense Variation in Narrative." *Language*, no. 57/1, 1981, pp. 45-62.
- Shweder, Richard A., *Thinking Through Cultures: Expeditions in Cultural Psychology*. Harvard University Press, 1991.
- Smith, Carlota. *Modes of Discourse: The Local Structure of Texts*. Cambridge University Press, 2003.
- Sözen, Mustafa. "Doğru Anlatı Gelenekleri ve Türk Sinemasının Aidiyeti." *bilig*, no. 50, 2009, ss. 131-152.
- Tellioglu, Banu. "Şiir Çevirisi Eleştirisinde Çevrilebilirlik/Çevrilemezlik İkiliğini Aşmak." *RumeliDE*, no. 11, 2018, ss. 192-213.
- Toz, Hıfzı. *Çağdaş Türkmen Edebiyatı Şairi Kerim Gurbannepesov*. Pegem, 2012.
- Tyszka, Krzysztof. "Homo Sovieticus Two Decades Later." *Polish Sociological Review*, no. 168, 2009, pp. 507-522.
- Vendler, Zeno. "Verbs and Times." *The Philosophical Review*, no. 66, 1957, pp. 143-160.
- Yazıcı, Nermin. *Anlatı Metinlerinde Ön ve Arka Planı Belirginleştiren Dilsel Görünümler: Türkçe Üzerine Gözlemler*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, 2004.
- Ylyasowa, Gurbanjermal. *Türkmen Halk Yrym ve Ynançlary*. Miras, 2005.

Turkmen Poet Kerim Gurbannepesov's Poem "Yazması Ağır Düşen Goşgu" in terms of Narrative Discourse*

Sema Aslan Demir**

Abstract

The *Yazması Ağır Düşen Goşgu* (Hard to Write Poem) written by Kerim Gurbannepesov (1929-1988), who is one of the important poets, translators, and intellectuals of the Soviet Period Turkmen literature, is a narrative poetry consisting of 44 quatrains. With its cinematic organization, the poem has an attractive narrative structure. It also enables information on *Türkmençilik*. *Türkmençilik* is a value system that regulates the life of the Turkmen people and includes traditions, rituals, and social duties. *Yazması Ağır Düşen Goşgu* also has a remarkable narrative structure in terms of narratology. Any narrative text has two levels that cover story and discourse. Taking into account story and discourse together, enables more accurate interpretations of the narration. In this article, in which the narrative content and narrative structure of poetry will be examined, an interdisciplinary study will be carried on where narratology meets linguistic and cultural meaning.

Keywords

Kerim Gurbannepesov, Yazması Ağır Düşen Goşgu, narrative discourse, Türkmençilik, cultural meaning system.

* Date of Arrival: 05 November 2020 – Date of Acceptance: 04 March 2021

You can refer to this article as follows:

Aslan Demir, Sema. "Türkmen Şair Kerim Gurbannepesov'un Yazması Ağır Düşen Goşgu'su (Yazması Zor Gelen Şiir) Üzerine Anlatıbilimsel Bir İnceleme." *bilig*, no. 99, 2021, pp. 181-203.

** Assoc. Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Modern Turkic Languages and Literature – Ankara / Turkey

ORCID: 0000-0003-1288-7895

semaaslan@hacettepe.edu.tr

«Стихи, которые трудно писались» туркменского поэта Керима Курбаннепесова в контексте повествовательного дискурса*

Сема Аслан Демир **

Аннотация

«Стихи, которые трудно писались» Керима Курбаннепесова (1929-1988), одного из выдающихся поэтов, переводчиков и интеллектуалов туркменской литературы советского периода, представляет собой повествовательную форму, состоящую из 44 четверостиший. Благодаря своей кинематографической организации стихотворение имеет привлекательную повествовательную структуру. Она также позволяет получить информацию о «Туркменчилик». Туркменчилик - это система ценностей, которая регулирует жизнь туркменского народа и включает традиции, ритуалы и общественные обязанности. Поэма также имеет замечательную повествовательную структуру с точки зрения нарратологии. Любой повествовательный текст имеет два уровня, охватывающих рассказ и дискурс. Совместное рассмотрение рассказа и дискурса позволяет более точно интерпретировать повествование. Статья исследует повествовательное содержание и повествовательную структуру поэзии, также будет проведено междисциплинарное исследование, в котором нарратология рассматривается вместе с лингвистическими и культурными значениями.

Ключевые слова

Керим Курбаннепесов, «Стихи, которые трудно писались», нарративный дискурс, Туркменчилик, культурно-смысловая система.

* Поступило в редакцию: 05 ноября 2020 г.– Принято в номер: 04 марта 2021 г.
Ссылка на статью:

Aslan Demir, Sema. “Türkmen Şair Kerim Gurbannepesov’un Yazması Ağır Düşen Goşgu’su (Yazması Zor Gelen Şiir) Üzerine Anlatıbilimsel Bir İnceleme.” *bilig*, no. 99, 2021, pp. 181-203.

** Доц., д-р, Университет Хаджеттепе, факультет литературы, кафедра современных тюркских языков и литературы – Анкара / Турция
ORCID: 0000-0003-1288-7895
semaaslan@hacettepe.edu.tr

